

Projekt lekcji języka polskiego w klasie III gimnazjum

Temat: **Postmodernistyczna moralistyka – interpretujemy wiersz Marka Czuku**

„Róbta co chceta”.

MAREK CZUKU

Róbta co chceta

Nie liczta się z innymi, hałasujta
Urządzajta parady techno
Pijta, palta, ćpajta
Plujta, wymiotujta, startujta w wyborach
Obiecujta złote góry i gruszki na wierzbie
Oszukujta, korumpujta, bierzta łapówki
Bądźta pewni siebie, oklaskujta
Kupujta co chceta i kogo chceta
Nadażajta za modą, bądźta bizneslumen
Lubta hity i bestsellery, ścigajta się
Pozujta, udawajta, wywyższajta się
Wymądrzajta się, przechwalajta, szarżujta
Ponizajta, bijta, wymuszajta
Kopta leżącego, znęcajta się
Kłóćta się, ubliżajta, wyśmiewajta
Idźta po trupach, awansujta
Zarabiajta, zarabiajta, zarabiajta
Piszta po murach, śmiećta, niszcza przyrodę
Zalewajta sąsiadów, wyrzucajta przez okno
Podglądajta, plotkujta, obgadujta
Mówta co chceta, bluźnijta, kłamta
Wróżta, czarujta, wierzta w horoskopy
Mówta bzdury, bełkoczta, przeklinajta
Nie słuchajta i nie szanujta innych
Nie dotrzymujta słowa, nie ustępujta
Nie myjta się, zakładajta seksszopy
Oglądajta pornosy i książeczki czekowe
Nie czytajta książek, nie uczta się
Wyrzucajta z pracy, redukujta, transformujta
Nie splecajta długów, prywatyzujta
Umarzajta z powodu znikomej szkodliwości albo przedawnienia
Pouczejta, strofujta, europeizujta
Piszta głupoty, ceńta się, dawajta zły przykład
Podkładajta śmiech pod filmy, nadawajta reklamy
Oglądajta telewizję, czytajta gazetki, nie myślta
Głupiejta, głupiejta, głupiejta
Miejta bogów cudzych, bierzta imię nadaremno
Nie święćta, nie czcijta
Zabijajta, cudzołóźta, kradnijta
Mówta fałszywe świadectwo
Pożądajta żony i każdej rzeczy

Wychowujta dzieci na swój obraz i podobieństwo
Amen

Motywacja

Poloniści mogą podać bardzo wiele rozmaitych powodów, dla których uważają pracę z tekstem poetyckim za sensowną i pożyteczną. Prezentowana lekcja pokazuje, że zmundne ćwiczenia interpretacyjne na utworach obowiązkowych wykształcają u uczniów takie kompetencje czytelnicze, które w obcowaniu z najnowszą, nie zawsze łatwą poezją pozwolą młodym ludziom doświadczyć swego rodzaju przyjemności lekturowej.

W odczuciu tego typu satysfakcji przez jak największą liczbę gimnazjalistów upatruję główny cel uczenia literatury na III etapie edukacyjnym oraz szansę dla ratowania czytelnictwa w Polsce. Innymi słowy: jestem przekonana, że tylko ten dobrowolnie, a więc chętnie, będzie sięgał po literaturę, kto wie, jak kierować własnym procesem czytelniczym, aby poczuć, że rozumie czytany tekst. Taki mariaż racjonalności i metafizyki to w moim rozumieniu pełnia obcowania z literaturą.

Dość dobrym „papierkiem lakmusowym” skuteczności polonistycznych wprawek interpretacyjnych jest lekcja, której podstawą uczyni się nadobowiązkowy tekst współczesny, najlepiej bardzo współczesny, niezwykle odmienny od poznanych dotychczas, gorący jeszcze produkt pisarski twórcy, którego nazwisko nie uruchomi szablonów interpretacyjnych i postawy naznaczonej fałszywą atencją. Za taki wiersz uznałam utwór młodego łódzkiego poety Marka Czuku pt. *Róbta co chceta*.

Argumentacja

Lekcję zaplanowałam jako zajęcia otwarte dla swych koleżanek i kolegów z Gimnazjum Samorządowego nr 2 w Bolesławcu. W imieniu uczniów klasy III g w zaproszeniu anonsowałam: „Spróbujemy zinterpretować wiersz postmodernistyczny. Zastanowimy się nad kondycją współczesnego świata. Lekcja jest adresowana nie tylko do polonistów, ale także do katechetów, nauczycieli WOS-u, plastyki i wszystkich wychowawców”.

Myślę, że w treści zaproszenia zasygnalizowałam to, co w zaplanowanych zajęciach uważam za najistotniejsze, to znaczy, że:

1. umożliwiają one sprawdzenie umiejętności interpretacyjnych w kontekście tekstu postmodernistycznego (dlatego tylko „spróbujemy zinterpretować”, a nie ryzykownie przecież „zinterpretujemy”);
2. zapraszają do dyskusji o aktualnych problemach współczesności z uwzględnieniem poetyckiego głosu Marka Czuku;

3. mają charakter interdyscyplinarny (plastyka, religia, WOS) i „ścieżkowy” (edukacja europejska i filozoficzna) - stąd szeroki adres w zaproszeniu.

Choć materiał ćwiczeniowy pochodzi spoza podstawy programowej i realizowanego przeze mnie programu nauczania, lekcja w planie umiejętności stanowi realizację haseł programu nauczania języka polskiego w gimnazjum *Świat w słowach i obrazach*. Sprawdzając kompetencję CZYTANIE, realizowałam treści: czytanie różnorodnych tekstów literatury pięknej (w przypadku proponowanego wiersza różnorodność wybiega poza standardowe ramy), odczytywanie innych tekstów kultury (sztuki plastyczne i telewizja), funkcjonalne ujęcie środków poetyckich (w tym szczególnie lokalizowanie ironii, funkcja enumeracji, powtórzenia i apostrofy, stylizacyjna funkcja gwarowych form zakończonych na „-ta”).

Natomiast w planie tematyki zajęcia oprócz podjęcia wieloaspektowej dyskusji o kondycji współczesnego świata realizują zapisy znowelizowanej *Podstawy programowej* dotyczące zagadnień korupcji i etyki mediów. Jak wiadomo zresztą, te dwie kwestie wiążą się bardzo ściśle. Trudno przewidzieć kierunek lekcyjnej rozmowy, ale można nią sterować, zwracając uwagę na rozmaite dziedziny życia: politykę, kulturę, pracę, wypoczynek, religię, życie codzienne człowieka i jego stosunek do Boga, siebie, najbliższych, sąsiadów, współpracowników, obcych. Takie nieco klasyfikacyjne podejście pozwoli wprowadzić do dyskusji pewien porządek oraz gospodarować czasem – wiele kwestii jest tak obszernych i inspirujących, że z pewnością nie da się ich wyczerpać w ciągu 45 minut.

Trudno nie zauważyć, że wymienione zagadnienia wpiszą lekcję, choćby częściowo, w program wychowawczy każdej szkoły gimnazjalnej. Dodatkowym programem, z którym na zasadzie tematycznej dygresji sprzęgnęłam omawianą lekcję, jest miejski program przeciwdziałania graffiti obowiązujący we wszystkich bolesławieckich szkołach. Miejsce tego programu może zająć inny projekt o charakterze lokalnym – wiersz, podejmując szeroką tematykę społeczną, jest niezwykle pojemny i otwarty na realizację różnorodnych treści.

Natomiast jako realizację treści ścieżek międzyprzedmiotowych wskazałabym szczególnie: głos w dyskusji o Unii Europejskiej (zdanie przeciwnika integracji – nachalność propagandy unijnej była w szkołach szokująca) i refleksja na temat podstaw ładu europejskiego (dekalog) jako treści ścieżki europejskiej oraz wdrażanie do refleksji i logicznego myślenia (szczególnie ćwiczenia w negacji, rozumienie ironii) i formułowanie hierarchii wartości jako zagadnienia ścieżki filozoficznej.

Lekcja wprowadza kilka nowości terminologicznych. Wstępnie wyjaśnia znaczenie często używanego, choć przecież niejasnego i zagadkowego dla uczniów pojęcia „postmodernizm”, a także określeń „kryptocytat” i „kolaż literacki” (bazujemy oczywiście na znajomości plastycznego terminu). Rzecz jasna, inne sformułowanie tematu (to znaczy takie, w którym nie wystąpi określenie „postmodernistyczna”) pozwoli zrezygnować z tych nadobowiązkowych elementów lekcji. Po prostu zapoznając uczniów ze specyfiką współczesnej poezji, nie dostarczymy im narzędzi poznawczych do opisu takiej twórczości. Etyczny wymiar poruszanych zagadnień pozostanie jednak podstawowym walorem zajęć. Wariantowość prezentowanego projektu to cecha zapewniająca sukces jego realizacji.

Organizacja

Temat: Postmodernistyczna moralistyka – interpretujemy wiersz Marka Czuku „Róbta co chceta”.

Cele: 1. Wykorzystanie dotychczasowych umiejętności pracy z tekstem poetyckim do interpretacji utworu postmodernistycznego, zaskakującego.

2. Ustalenie poetyckiej diagnozy na temat kondycji współczesnego świata i ustosunkowanie się do tego rozpoznania.

Pomoce: 1. kserokopia tekstu, 2. reprodukcja pracy (może być praca uczniowska) wykonanej techniką kolażu.

Tok lekcji:

1. Część wstępna.

1.1. Krótka rozmowa o reakcjach młodych ludzi na pouczenia, rady, apele starszych, „moralizowanie”: Czy młodzi lubią być pouczani? Jak określają rady starszych? Czy pouczanie jest złe samo w sobie? Co młodych w nim irytuje: treść czy forma? Najlepiej zwrócić się bezpośrednio do uczniów-buntowników, niepokornych.

1.2. Przedstawienie celów lekcji (zadaniem domowym poprzedzającym lekcję było przypomnienie schematu analizy utworu poetyckiego) i zapowiedź tekstu spoza podręcznika.

1.3. Zapisanie tematu, wyjaśnienie terminów w nim występujących: „postmodernizm” i „moralistyka”. Na razie „postmodernizm” niech zostanie „współczesnością”, końcem XX wieku.

2. Część zasadnicza.

2.1. Rozdanie kserokopii z tekstem wiersza i głośne odczytanie utworu przez nauczyciela.

2.2. Uczniowskie wypowiedzi na temat czytelniczych wrażeń po lekturze wiersza: Jaki jest przeczytany wiersz? Dlaczego się śmialiście? Co śmieszy? Czy powinno śmieszyć? - w zależności od reakcji uczniów w czasie lektury.

2.3. Zauważenie cechy charakterystycznej tekstu: neologizmów gramatycznych (wykorzystanie gwarowej końcówki „-ta” czasowników w trybie rozkazującym) oraz enumeracji (uczniowie mogą utwór porównać do litanii). W tej fazie bez podania funkcji tych zabiegów.

2.4. Wstępna analiza (uczniowie znają różnice między analizą a interpretacją) według poznanego na wcześniejszych lekcjach schematu: kto mówi? do kogo? o czym? w jakim celu? jak?

2.5. Rozwinięcie odpowiedzi na pytanie: „Jak mówi?”. Lokalizacja ironii i ćwiczenie w jej „odwracaniu”. Odpowiedź na pytanie o cel pouczenia nie wprost.

2.6. Rozwinięcie odpowiedzi na pytanie: „O czym mówi?”. Rozmowa o refleksji podmiotu lirycznego nad kondycją współczesnego świata. Diagnozie towarzyszy wypunktowanie niedomagających dziedzin i podanie cytatów-argumentów. Notatka w formie mapy myśli na tablicy.

2.7. Powrót do pytania: „Jak mówi się w wierszu?”. Lokalizacja kryptocytatów: sloganu Jurka Owsiaka (dlaczego Jurka, a nie Jerzego?; czemu służą udziwnione formy czasowników zakończone na „-ta”?), dekalogu, formuły sądowej, fragmentu Księgi Rodzaju. Wprowadzenie terminu „kolaż literacki” (wykorzystanie reprodukcji).

3. Podsumowanie.

3.1. Uzupełnienie schematu analizy: „W jakim celu mówi?”. Nazwanie intencji poetyckiej (wykorzystanie konstrukcji: „Mówi o..., aby...”).

3.2. Próba wypunktowania cech utworu postmodernistycznego. Nawiązanie do wstępnej rozmowy: Dlaczego nie czuliśmy się zirytowani moralizowaniem Marka Czuku?

3.3. Zadanie domowe (pisemna wypowiedź na jeden z tematów do wyboru):

a. Jaka refleksja o świecie jest treścią poetyckiej wypowiedzi Marka Czuku?

b. Pytanie a. rozbudowane o uwagi, jaką funkcję pełnią w wierszu środki poetyckie (ironia, wyliczenie, apostrofa, powtórzenie, kryptocytat)?

Upowszechnienie

Jak już wspomniałam, lekcję przeprowadziłam jako zajęcia otwarte w trzeciej klasie gimnazjum. W związku z bogatą tematyką było to przedsięwzięcie ryzykowne, jednak istota

lekcji otwartej zakłada właśnie maksymalną jej dynamikę. Przebieg dyskusji zaskoczył wszystkich nauczycieli, szczególnie matematyków i przyrodników, którzy – jak przyznali – nie mieli świadomości dojrzałości językowej i czytelniczej swych uczniów. Np. na wstępne pytanie, jak można określić przeczytany wiersz, otrzymałam różne odpowiedzi: od infantylnych i spodziewanych: „Fajny”, „Dziwny”, „Bez sensu”, poprzez standardowe: „Ciekawy”, „Trudny”, „Inny”, do zaskakujących: „Wstrząsający”, „Pomysłowy”, „Kontrowersyjny”. Mnie najbardziej ucieszyła odpowiedź ostatnia, sformułowała ją Małgosia Pawlaczek.

Oglądająca lekcję katechetka zwróciła uwagę na wykorzystanie przez uczniów wiadomości zdobytych na lekcji religii: znalezienie kryptocytatów nie było trudnością (dekalog, Księga Rodzaju), uczniowie celnie podali znaczenie słowa „amen”, doczekałam się porównania wiersza do litanii, sprawnie dobrano cytaty obrazujące upadek współczesnej religijności, np.: „Wróżta, czarujta, wierzta w horoskopy”.

Zajęcia trwały 45 minut, lecz scenariusz jest tak pojemny, by dynamicznie zagospodarować dwie jednostki lekcyjne – akcentowało to w arkuszach obserwacyjnych kilku nauczycieli. Sugerowałabym wówczas wydłużenie fazy dyskusji (punkt 2.6. konspektu), napisanie krótkiej notatki w klasie oraz odczytanie i ocenienie jej. Ponieważ zajęcia nie wymagają posiadania przez uczniów określonych podręczników, można je realizować w każdej szkole gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej.

W lekcji brali udział nawet uczniowie postrzegani jako słabi. Każdy przecież obserwuje rzeczywistość i ma jakąś na jej temat opinię. Doskonale wypadł fragment dyskusji o stanie współczesnej kultury: o hitach i bestsellerach, paradach techno, nieczytaniu książek, podkładaniu śmiechu pod filmy (Ola Pawłowska użyła określenia „sitcom”). Wiersz wzbudził niezwykle emocje, które ujawniły się już podczas odczytywania tekstu. Milknięcie chichotu było dobrym symptomem pojawiającego się przecucia, że literalne odczytanie wiersza zaprowadzi nas na manowce, i czytelnicze, i życiowe. Dla każdego prowadzącego te zajęcia milknięcie chichotu powinno być uspokajającym sygnałem, że uczniowie połkną haczyk, że – mówiąc wprost – lekcja się po prostu uda.

Wiele uwagi proponuję poświęcić ćwiczeniu „odwracania” ironii. Każdy uczeń, nie czytając już głośno tekstu oryginalnego, wypowiada sens zgodny z autorską intencją zawarty w kolejnych wersach. Np. zamiast : „Nie liczta się z innymi, hałasujta” - uczeń mówi: „Liczcie się z innymi, nie hałasujcie” - wiersz jest na tyle długi, że dla każdego ucznia znajdzie się wers do „odwrócenia”. Upewni to nauczyciela, że wszyscy rozumieją rady Marka

Czuku; kwestią otwartą pozostanie sprawa, dlaczego poeta nie formułuje ich wprost (boi się etykiety nudziarza? nie chce spłoszyć słuchacza?). Ćwiczenie jest bardzo przydatne w kształtowaniu umiejętności rozumienia poleceń egzaminacyjnych zawierających przeczenie. Każdy polonista wie, ile kłopotów sprawiają uczniom takie zadania. Proponowane ćwiczenie pozwoli wyłonić grupę młodzieży, która nie radzi sobie z poleceniem odwrócenia ironii.

Najtrudniejszym zadaniem polonisty jest doprowadzenie do konkluzji, jakie są cechy charakterystyczne wiersza postmodernistycznego. Proponuję zaakcentować sprawy najważniejsze: podmiotowość mówiącego, wykorzystanie techniki kolażu literackiego, obecność kryptocytatów, mówienie nie wprost, poruszanie tematów uznanych za niepoetyckie, publicystyczny (bardzo aktualny i doraźny) charakter wypowiedzi. Z tych fragmentów lekcji można zrezygnować, odpowiednio przeredagowując temat (np. zamieniając określenie „postmodernistyczna” na „współczesna”) oraz przeredzając tok lekcji. Na lekcji w liceum kwestie te uznałabym jednak za konieczne do omówienia.

Dokumentacja

1. „Frona. Pismo poświęcone” 2003, nr 30, s. 26-27 (tekst wiersza). Także inne numery tego czasopisma, w których można znaleźć świetne współczesne wiersze młodych poetów reprezentujących głęboki, niepozbawiony treści postmodernizm literacki .
2. Nycz Ryszard, *Tekstowy świat. Poststrukturalizm a wiedza o literaturze*, Warszawa 1996 (tu szczególnie rozdział o kolażu literackim).
3. *Słownik literatury polskiej XX wieku*, red. zespół, Wrocław 1995. (hasła: kolaż, modernizm).